

Vaktaalrubriek

Terme wat verband hou met spesievorming

P.A.J. Ryke
Buro vir Navorsing, PU vir CHO

Gedurende die afgelope aantal dekades was daar 'n geweldige toename van nuwe terme in sekere afdelings van die Biologie. Een van hierdie afdelings is die meganisme van evolusie, veral wat spesiëring betref, en die invloed wat dit op die sistematiek het. Die meeste van die ondervolgende terme, waarvan sommige meer en ander minder bekend is, is nog nie ampelik goedgekeur nie en kommentaar daaroor sal verwelkom word. Die meeste van ons bioloë is voorstanders van Afrikaanse terme wat na aan die internasionale terme is, maar dit sluit hoëgenaamd nie die moontlikheid van 'n tweede, meer eg Afrikaanse, term uit wat as wisselvorm gebruik kan word nie. 'n Kort verduideliking word van sommige terme gegee.

adaptive landscape: adaptiewe landskap; geskiktheidsruimte

adaptive radiation: adaptiewe radiasijs; aanpasuitsstralung; aanpasafwyking (stamlyne wat dikwels splits en 'n groot getal divergente stamlyne voortbring)

adaptive value: aanpassingswaarde; seleksiewaarde

affinity: affiniteit; stamverwantskap

allopatric speciation: allopatrise spesiëring (spesiëvorming wat voortspruit uit die bewoning van aparte geografiese gebiede)

anagenesis: anagenese (progressiewe evolusie)

analogous structure: analoë struktuur

biologically incompatible: biologies onverenigbaar

character displacement: kenmerkverplasing (divergensie van twee simpatriese spesies ten opsigte van 'n kenmerk wat met kompetisie tussen twee spesies verband hou)

clade: klade; lewenstak (enkele tak van die lewensboom)

cladistics: kladistiek (vertakking of splitsing van ontwikkelende (evoluerende) stamlyne (kladogenese) in twee afstammelingsgroepe (klades))

cladogenesis: kladogenese; kladeaftakking (genese van verskeidenheid)

cladogram: kladogram (dendrogram wat die vertaktings van die filogenetiese boom aandui sonder inagneming van divergensietempo)

coadaptation: medeaanpassing; koadaptasie (selek-

sieproses waardeur harmonieus wisselwerkende gene in die genepool van 'n bevolking akkumuleer)

competitive exclusion: mededingende uitskakeling (neiging dat kompetisie 'n ekologiese skeiding van naverwante eenderse spesies teweegbring)

concealed variability: versluierde veranderlikheid

convergence: konvergensie

deme: deem (verteenvoordigers van 'n plaaslike genepool)

dendrogram: dendrogram (vertakte boomvormige diagram om grade van verwantskap aan te dui)

derivative species: derivaatspesie; afkomsspesie

derived character: derivaatkenmerk; afkomskenmerk

differential reproduction: differensiële voortplanting

directional selection: gerigte seleksie

dispersion: spreiding (in teenstelling met verspreiding = *distribution*)

divergence: divergensie; splitsing; uiteenwyking

diversifying (disruptive) selection: diversifiserende seleksie (natuurlike seleksie wat verskillende genotipes in verskillende subomgewings begunstig)

evolve: evolueer; ontplooï; ontvou

evolutionary case history: evolusionêre gevalbeskrywing

evolutionary plasticity: evolusionêre (filogenetiese) plastisiteit

extinction: uitsterwing

filter route: filterroete (spreidingsroete waarlangs slegs 'n klein persentasie diere maklik kan sprei)

fitness: geskiktheid (seleksiewaarde)

founder effect: stigterseffek (reduksie in genetiese veranderlikheid te wyte aan genetiese drif wanneer 'n nuwe bevolking deur 'n klein groepie individue tot stand gebring kan word)

frequency-dependent selection: frekwensie-afhanklike seleksie

genetic drift: genetiese drif (veranderinge in geen-frekwensies te wyte aan ewekansige fluktuasies van generasie tot generasie)

genetic distance: genetiese afstand (meting van die genetiese differensiasie tussen twee bevolkings)

genetic load: genetiese lading

genetic revolution: genetiese revolusie (drastiese genetiese herorganisasie wat in klein stigtersbevolkings kan voorkom)

genetic variability: genetiese veranderlikheid

gradualism: gradualisme (geleidelike evolusie van organismes)

heterochrony: heterochronie (evolusie deur verandering in die tydreeëling van embriologiese ontwikkeling)

heterosis: heterose (basterkrag)

heterozygote superiority: heterosigootmeerderwaardigheid

homologous structure: homoloë struktuur

hybrid inviability: hibrideonlewensvatbaarheid

hybrid vigour: hibridekrag; basterkrag; heterose

hypermorphosis: hipermorfose (ontwikkeling van bykomende kenmerke in vergelyking met die voorvaderlike volwassenestadium)

inheritance of acquired characteristics: oorerwing van verworwe eienskappe

interbreeding natural population: kruistelende natuurlike bevolking

irreversibility of evolution: onomkeerbaarheid van evolusie

kin selection: stamseleksie

lineage: stamlyn; linie

micro-evolution: mikroëvolusie (evolusionäre prosesse wat binne 'n relatief kort tydperk plaasvind)

mosaic evolution: mosaïekevolusie (evolusionäre verandering in een of meer liggaamsdiele sonder 'n ooreenstemmende verandering in ander lede)

mutation distance: mutasieafstand (kleinste getal mutasies wat nodig is om een DNA-reeks uit 'n ander te laat ontstaan)

mutation rate: mutasiekours

natural selection: natuurlike seleksie

neoteny: neotenie

nonequilibrium evolution: nie-ekwilibriumevolusie (teorie ten opsigte van tempobeheer van spesiëring en uitsterwing)

normalizing (stabilizing) selection: normaliserende (stabiliserende) seleksie

ontogeny: ontogenie (ontwikkelingsgeschiedenis van 'n organisme van bevrugte eier tot volwassene)

paedomorphosis: pedomorfose (verskynsel waar embriologiese ontwikkeling verlangsaam of afgekap

word, relatief tot die voorvader, sodat volwassenheid op 'n vroeër ontwikkelingstadium intree)

parallelism: parallelisme (wanneer twee of meer onafhanklike stamlyne op soortgelyke wyses verander, sodat hulle graad van ooreenkoms ongeveer dieselfde bly; dit kan ook op 'n bepaalde orgaan van toepassing wees)

parent stock: stamouers

peripheral isolate: randgroepie; perifere isolaat

philopatry: filopatrie (neiging van baie diere om naby hulle geboorteplek of vestigingsplek (ná spreiding) te bly)

phyletic evolution: filetiese evolusie (geleidelike veranderinge wat mettertyd in 'n enkele afstamningslyn plaasvind)

phylogeny: filogenie; stamgeschiedenis (reeks voorvaderafstammelingsvorme wat tydens die evolusionäre geschiedenis geskep word)

polymorphism: polimorfie (teenwoordigheid van twee of meer duidelik verskillende genotipes of fenotipes in 'n bevolking)

polyphyletic: polifileties (afstamming van verskillende voorvadergroepe)

preadaptation: preadaptasie; vooraanpassing

premating isolating mechanism: voorparing-isoleringsmeganisme

progenesis: progenese (geslagtelike ryheid van mannetjies terwyl hulle nog baie klein is)

pseudo-extinction: valsuitsterwing (verdwyning van 'n stamlyn as gevolg van evoluering in 'n nuwe vorm eerder as deur terminering)

quantum speciation: kwantumspesiëring (vinnige opgang van 'n nuwe spesie, dikwels binne klein geïsoleerde bevolkings, met stigterseffek en genetiese drift wat belangrike rolle speel)

rate of evolution: evolusietempo

recapitulation theory: rekapitulasieteorie

reproductive isolating mechanism: voortplanting-isoleringsmeganisme (biologiese eienskappe van organismes wat aan verskillende spesies behoort)

saltational speciation: sprongspesiëring; saltasionele spesiëring (dieselfde as kwantumspesiëring)

saltationism: saltasionisme

selection coefficient: seleksiekoëfisiënt (verskil in gesiktheid tussen 'n bepaalde genotipe en 'n ander genotipe wat as 'n verwysingstandaard gekies is)

selective value: seleksiewaarde; gesiktheid

sibling species: susterspesie; sibbespesie (voortplantingsgeïsoleerde maar morfologies identiese of byna identiese spesie)

somatic selection: somatiese seleksie (inligtingsoordrag van somatiese na kiemselle)

speciation: spesiëring; spesievorming

species selection: spesieseleksie (seleksie van spesies met 'n hoë geskiktheidsgraad vir die omgewing)

stabilizing selection: stabiliserende seleksie (dieselbde as normaliserende seleksie)

stasogenesis: stasigenese (van toepassing op stamlyne wat geen noemenswaardige veranderinge (*stase*) oor 'n lang tydperk toon nie)

survival of the fittest: oorlewing van die geskikstes

sweepstake route: kansspreidingsroete (spreidingsroete waarlangs geen spesie maklik kan sprei nie, maar sommiges kry dit tog mettertyd per geluk reg)

sympatric: simpatries; saamwonend (met ooreenvallende geografiese verspreidingsgebiede)

symplesiomorphy: symplesiomorfie (primitiewe kenmerke wat deur verskillende organismes gedeel word)

synapomorphy: sinapomorfie (derivaatkenmerke wat deur verskillende organismes gedeel word)

taxon: takson

vagility: vagiliteit; spreidingsvermoë

vicariance biogeography: plaasvervangingsbiogeografie

zoogeographical distribution: soögeografiese verspreiding; dierenverspreiding